

Derfor er selve dagbogsnotaterne lette at gå til, og hertil kommer, at bogen er forsynet med et stort noteapparat.

Det, der gør størst indtryk, er imidlertid Anna Nielsens ganske korte skildring af sin barndom og ungdom. Den fylder kun 15 sider, men den virker gripende og ægte.

Bogen må uden tvivl være af betydelig interesse for personal- og teaterhistorikere.

Tove Elklit

Erik Gamby: *Edgar Bauer. Junghegelianer, Publizist und Polizeiaгент. Mit Bibliographie der E. Bauer-Texte und Dokumentenanhang*, pp. 1-102 (= *Schriften aus dem Karl-Marx-Haus Trier*, 32), Pris: DM 12,00.

Med denne bog er den første Edgar Bauer biografi kommet. Den bygger på et stort materiale, som Erik Gamby har fundet på mange forskellige europæiske arkiver og biblioteker.

Edgar Bauer stod hele sit liv i skyggen af sin broder Bruno Bauer, der var en forholdsvis kendt filosofiprofessor og teolog i Prøjsen og før 1848 en af de kendteste »Junghegelianere« i Berlin. Arbejderbevægelsens historikere kender først og fremmest Edgar Bauer som en af dem, der delte emigrantens lod med Karl Marx og Friedrich Engels i 1850'ernes London.

Erik Gamby peger i de indledende sider på, at medens året 1848 for Marx og Engels betød et gennembrud som politikere og politiske forfattere, var det allerede afslutningen på Bauers næsten lige begyndte politiske karriere. Men på trods af dette er de næste toenhalf årtier i Bauers liv ganske interessante, især p.g.a. hans tætte forbindelser til dansk politik i disse år.

Edgar Bauer blev født 1820 i Char-

lottenburg. Fra 1838 til 1842 studerede han i Berlin, bl.a. hos broderen Edgar, men også historie og teologi. I 1842 måtte han afbryde sine studier p.g.a. pengemangel og prøvede så at leve som forfatter og politisk og samfundskritisk journalist. Det sidstnævnte var ikke ligefrem let i det censurhærgede forrevolutionære Prøjsen.

Både under og efter sine universitetsstudier var E. Bauer med i den berømte »Doktorclub« i Berlin, hvor de radikale hegelianere – heriblandt Marx og Engels, Bruno Bauer og Max Stirner – mødtes og diskuterede. E. Bauer var en af de mest produktive blandt klubbens medlemmer; han skrev bl.a. sammen med Engels en pamflet, der brød med den overleverede teologi og erklærede biblen for at være et middel til at slavebinde folket. Lidt efter lidt udviklede han ifølge Gamby en »diffus« ideologi, hvori han opfordrede til at afskaffe alle privilegier. Som en af de første gik han ind for, at proletariatet skulle være den samfundsklasse, der gennemførte privilegiernes afskaffelse og opbyggede det nye samfund.

Det var dog især det i 1843 udkomne samfundskritiske værk »Der Streit der Kritik mit Kirche und Staat«, der i 1845 indbragte ham fire års fængsel, hvoraf han dog kun kom til at afsone de tre. I 1848 fik han amnesti og slog sig straks derefter igen ned i Berlin, hvor han repræsenterede de demokratiske bevægelers yderste venstre.

Da myndighederne gjorde ham ansvarlig for nogle optøjer i Berlin i august 1848, måtte han flygte fra den prøjsiske hovedstad, først til Wien, senere til Hamborg. Afgørende for hans liv blev, at han fra juli 1851 virkede som redaktør for »Altonaer Zeitung«, et blad der fik støtte af den danske regering og som havde til opgave at tale den danske sag i hertugdømmerne. Da politiet i august 1851 igen var på sporet

af ham, lykkedes det for E. Bauer at flygte til Flensborg og senere videre til København, hvor professor Peder Hjort, der stod for den danske regerings udenlandspropaganda og dermed også for »Altonaer Zeitung«, skaffede ham en skibspassage til England.

E. Bauer opholdt sig i London fra 1851 til 1861, og det er især disse 10 år af hans liv, der er interessante for historikeren. Selvom E. Bauer ikke selv deltog aktivt i de politiske emigranternes liv i den engelske hovedstad, var han meget velorienteret om de europæiske emigranter, deres ideer og organisationer. Han kom sammen med Marx, Engels, Liebknecht, Kossuth og færdedes blandt demokrater og »communister« fra så at sige alle europæiske lande i London. Grunden var først og fremmest, at E. Bauer tjente den københavnske politidirektør Cosmos Bræstrup som agent. I de 10 år, han var bosat i London, forsynede han Bræstrup med detaljerede oplysninger om emigranternes gøren og laden i London. Det blev til ialt ca. 2000 sider, som honoreredes ganske godt af de danske myndigheder, således at E. Bauer formentlig har levet bedre end størstedelen af de undertiden ludfattige europæiske emigranter i London. De ca. 2000 sider, E. Bauer leverede til Bræstrup, findes i dag på Rigsarkivet i København (privatarkiv nr. 6498 og nr. 5232). En del af dem gik fra København videre til politiet i Dresden, Hannover og Wien, som Bræstrup samarbejdede intenst med. Alt i alt vurderer E. Gamby E. Bauers beretninger til Bræstrup som »en usammenlignelig historisk fremsstilling af den europæiske radikalisme i 1850'erne«. Der foreligger m.a.o. her et historisk materiale, som historikerne fremover vil kunne drage megen nytte af til at kortlægge og vurdere det demokratiske og »communistske« røre i de politisk meget mørke 1850'ere.

Bortset fra sit virke som Bræstrups agent engagerede E. Bauer sig i disse år kraftigt i den danske sag i Slesvig, idet han i talrige brochurer og artikler på tysk og engelsk gjorde sig til talsmand for helstatsløsningen.

Da amnestien i 1861 også viste sig at omfatte E. Bauer, flyttede han tilbage til Berlin, hvorfra han i de følgende år sendte nogle beretninger til Bræstrup om forhandlingerne i den prøjsiske landdag. Hans rolle som den københavnske politidirektørs konfident var dog udspillet, og de danske myndigheders interesse i ham var dalende. Efter 1867 virkede han en overgang som en slags personlig rådgiver for de to danske repræsentanter i den nordtyske rigsdag, hvilket Bismarck – til den danske regerings forfærdelse – åbenbart var velvidende om. I 1870'erne skrev E. Bauer, der som kun få andre vidste besked med problematikken omkring Slesvig-Holsten-spørgsmålet, flere danskvenlige artikler i »Dannevirke« og en bog om Artikel V, »Artikel V. Der deutsche Gedanke und die dänische Monarchie«. Det danske udenrigsministerium var dog ikke særlig glad for denne bog, idet den var for »pikant«.

I sine sidste leveår prøvede E. Bauer at virke for den hannoverske sag; formentlig var grunden til dette hans efterhånden permanente pengemangel. Engagementet for den hannoverske sag var dog ilde set i Prøjsen og indbragte ham – bortset fra nogle pengegaver fra det hannoverske kongehus – først og fremmest bøder og fængselsophold.

Da han i 1886 døde som en fattig og næsten fuldstændig glemt mand, bragte både »Nationaltidende« og »Dagbladet« små nekrologer om ham, hvori hans indsats for den danske sag i her-tugdømmerne mindedes med anerkennende ord.

Erik Gambys lille og velskrevne bog er værdifuld især for den, der beskæfti-

ger sig med det demokratiske og socialistiske røre i 1850'erne. Ved at drage denne mærkelige »Jungheglianer«, danske politiagent og tyske helstatsmand frem i lyset, orienterer Gamby ydermere om et hidtil næsten ukendt kapitel i dansk politihistorie, der er tæt knyttet sammen med udenrigspolitikens historie.

Bogen afsluttes med en gengivelse af nogle af E. Bauers beretninger til Bræstrup. Som Gamby antyder i forordet, agter Karl-Marx-Haus i Trier at udgive samtlige E. Bauers agentrapporter til Bræstrup. Det lyder meget lovende – forhåbentlig bliver det snart.

Hans-Norbert Lahme

Helge Larsen: *Fra liberalisme til radikalisme. Københavns liberale Vælgerforening 1883-1908*. (Odense Universitetsforlag, 1985). 165 s., 146,40 kr.

I denne bog redegør Helge Larsen for den liberale opposition imod Højre i København i perioden fra 1883 til 1908. Den ikke-socialistiske opposition samledes i Københavns liberale Vælgerforening, og Larsen behandler først denne forenings fremkomst og derefter udviklingen inden for den.

Som noget nyt påviser forfatteren, at den liberale vælgerforening favnede alle samfundsgrupper og ikke kun akademikere som hidtil antaget. Larsen skildrer bruddene inden for Københavns liberale Vælgerforening – brud, der hver gang resulterede i en radikalisering af foreningen, og som endte med, at den indmeldte sig i det nystiftede Radikale Venstre og ændrede navn til Københavns radikale Venstrevælgerforening. Forfatteren behandler også samarbejdet mellem den liberale vælgerforening og Socialdemokratiet. Ved folketingsvalgene delte de opstil-

lingskredsene mellem sig, og ved de årlige kommunalvalg opstillede de liberale og socialdemokraterne fælleslister. Ved århundredskiftet opnåede de flertallet i Københavns borgerrepræsentation. Valgalliancen holdt – bortset fra 1903 – igennem hele perioden. Endelig skal det omtales, at Larsen giver en række fine og nuancerede portrætter af hovedpersonerne.

Helge Larsen har udarbejdet bogen på basis af et omfattende kildemateriale, primært den liberale vælgerforenings arkiv samt en række privatarkiver. Bogen er uhyre detaljeret, særdeles velskrevet – og perspektivrig. Det eneste man kunne kritisere Larsen for, er, at han har en tilbøjelighed til at fremstille de implicerede personer og deres baggrund lovlig minutiøst, og at han undertiden kommer med irrelevante, familiære oplysninger. Eksempelvis forekommer det ikke relevant at nævne Jacob Marstrands tre kusiners giftermål (s. 28). Men denne kritik hører hjemme i småtingsafdelingen.

Det er en overordentlig vægtig bog, der udfylder et hul i både Venstres og Det radikale Venstres historie.

Peter Sørensen

Jørgen Steen Jensen: *Møntsamlere og Forskere. Dansk Numismatisk Forening 1885-1985*. (Dansk Numismatisk Forening, 1985). 126 s.

Den 27. november 1885 oprettedes »Møntsamlereforeningen i København« til fremme af interessen »for Møntvidenskab og Medaillørkunst«, især ved »Udgivelse af numismatiske Værker [og] Afholdelse af Møder med Foredrag og Forevisninger«. Det har derfor været naturligt, at Dansk Numismatisk Forening, som den nu hedder, har villet fejre sit 100-års jubilæum ved et festskrift. Og lige så naturligt var det, at